

Sveriges riksdag.

Foto: Melker Dahlstrand

6. Att påverka i Sverige

Innehåll

Vad är demokrati?

Demokratins utveckling

Demokratins framväxt i Sverige

Det demokratiska systemet i Sverige

Sveriges fyra grundlagar

Politiska idéer och partier

Det svenska valsystemet

Demokrati mellan valen och i vardagen

Vad är demokrati?

Ordet demokrati kommer från grekiskan och betyder ungefär "folkstyre". Frågor om demokrati har diskuterats i flera tusen år, men det finns ingen definition av begreppet som alla i världen skulle hålla med om. Bland annat beror det på att demokrati är något som ständigt utvecklas och förändras. Däremot finns det saker som många är överens om hör ihop med demokrati, till exempel människors lika värde och rättigheter, fri åsiktsbildning, tryckfrihet och yttrandefrihet, att alla är lika inför lagen och att det hålls fria val.

I ett demokratiskt samhälle med allmänna och fria val kan personer med rösträtt rösta på det parti och de politiker de vill ska representera dem vid politiskt beslutsfattande på nationell, regional och lokal nivå. De politiker eller partier som får flest röster, alltså en majoritet av rösterna, är de som får bestämma mest.

De valda politikerna representerar väljarna och därför kallas systemet för *representativ* demokrati. Representativa demokratier är i dag en vanlig styrelseform i världen, och det är det system vi har i Sverige.

Även om det är majoriteten som bestämmer i en demokrati har minoriteten rättigheter som majoriteten inte enkelt kan sätta sig över. En grundprincip i ett demokratiskt samhälle är att makten utövas med respekt för de mänskliga rättigheterna. Det betyder att de som bestämmer inte får förtrycka personer eller grupper som har andra åsikter än vad de själva har. Alla i samhället har rätt att säga vad de tycker.

De allmänna valen är invånarnas viktigaste instrument för att påverka hur landet ska styras. För att demokratin i ett land ska fungera krävs att landets invånare engagerar sig och deltar i demokratin. Demokratin blir stark när så många som möjligt röstar i de allmänna valen, men också av sådant som att människor går med i ideella föreningar eller deltar i politiska diskussioner med vänner och kollegor. Eller att de på olika sätt tar kontakt med politiker och talar om vad de tycker och tänker. Om många invånare i landet röstar är det lättare att vara säker på att den politik som förs är den som de flesta vill ha.

Men för att ett samhälle ska vara demokratiskt räcker det inte med att invånarna deltar i de allmänna valen. Det som händer mellan valen är också viktigt för att demokratin ska fungera.

Demokrati förutsätter också ett respektfullt samtal. Det handlar både om att lyssna på vad andra tycker och att själv uttrycka sina åsikter. Det är viktigt för en fungerande demokrati att invånarna känner sig som en del av samhället. De ska kunna påverka i de allmänna valen men också känna att de har möjlighet att vara med och påverka i sin vardag – i skolan, på arbetet, i bostadsområdet och i familjen.

Att diskutera med andra om vad som är demokratiskt eller inte är i sig viktigt i ett demokratiskt samhälle. Om den diskussionen avstannar kan det tyda på att många tycker att demokratin inte är viktig längre, vilket kan vara tecken på att demokratin håller på att försvagas.

Frågan om demokrati är bra eller dålig har diskuterats ända sedan idén uppstod. Det finns de som menar att ett demokratiskt system inte alltid är lika snabbt och effektivt som en diktatur där den som bestämmer snabbt kan driva igenom olika beslut. I en demokrati ska alla få göra sin röst hörd, man måste kompromissa och rösta för att komma till beslut. Därför är det i vissa extrema situationer bestämt, även i demokratiska stater, att demokratin kan få stå tillbaka för effektivitet och snabbhet. Det kan i krissituationer helt enkelt vara nödvändigt för de som styr att fatta ett snabbt beslut för att situationen inte ska förvärras.

Det finns många hemska exempel på icke demokratiska styrelseskick som har förtryckt och terroriserat människor. I diktaturer kan människor sättas i fängelse eller i koncentrationsläger för sina åsikters skull eller för att de tillhör en viss befolkningsgrupp. Historien visar att demokratiska statsskick bäst skyddar individernas frihet och mänskliga rättigheter. Och att demokrati och fred ofta råder när människor i olika länder har kontakt med och bedriver handel med varandra.

Demokratins utveckling

Ordet demokrati kommer från grekiskans *demos* som betyder folket och *kratein* som betyder styrelse. 500 år före vår tideräkning byggdes det första kända demokratiska systemet i antikens Grekland. Då gick den grekiska staden Aten från diktatur till en viss form av demokrati. Men det var fortfarande bara fria män som fick vara med och bestämma. Kvinnor, slavar och utlänningar hade inget inflytande över besluten. Idag skulle vi därför inte kalla dåtidens Aten för en demokrati.

Europas historia var efter antiken fram till idag långt från demokratisk på det sätt som vi ser i Sverige idag. På olika sätt har demokratin vuxit fram genom att människor har gjort motstånd mot att makten i samhället varit ojämnt fördelad.

Efter antiken hade till exempel kyrkan mycket makt i samhället under flera hundra år. Enväldiga kungar och kejsare sa att de fått sin makt från Gud och inte från folket. Men på 1500-talet började kyrkans makt försvagas, framför allt på grund av att många människor ville förändra kyrkan. De tyckte inte längre att den katolska kyrkan stod för den kristna tron utan att dess verksamhet handlade mer om makt och pengar. Den här förändringen kallas reformationen. Reformationen ledde till en splittring och försvagning av den kristna kyrkan. Sverige lämnade den katolska kyrkan på 1500-talet och blev istället protestantiskt.

Från mitten av 1700-talet uppstod i Europa en rörelse som brukar kallas för upplysningstiden. Människor var inspirerade av naturvetenskapens framsteg och fortsatte att kritisera kyrkan och andra som sa att makten att styra ett land gavs av Gud. En filosof som vid denna tid hade stor betydelse för synen på hur ett land skulle styras politiskt var fransmannen Charles Louis de Montesquieu. Han tänkte att om man separerade maktutövningen i olika delar skulle det bli en bra balans. De tre delarna var den lagstiftande makten, den verkställande makten och den dömande makten.

En betydelsefull händelse för demokratins utveckling i Europa var den franska revolutionen 1789. Under franska revolutionen gjorde det franska folket uppror mot kungen. Efter revolutionen antog Frankrike en lag som var inspirerad av upplysningstidens idéer om att makten ska utgå från

folket och att ingen människa är värd mer än någon annan. Men det var bara manliga medborgare som fick rösta om vem som skulle bestämma.

På 1800-talet utvecklades socialismen, och den mest betydelsefulla personen inom den läran var Karl Marx. Enligt socialismen skulle jämlikhet och rättvisa råda mellan alla människor. Tankarna fick stor spridning, och både fackliga organisationer och föreningar och socialistiska partier startades runt om i Europa. I slutet av 1800-talet höjdes röster för att jämlikhet och rättvisa även skulle omfatta kvinnor.

Demonstrationståg för kvinnors rösträtt 1918 i Göteborg.

Foto: Anna Backlund, ©Nordiska museet

Demokratins framväxt i Sverige

Olika händelser i Sverige har påverkat demokratins framväxt och hur samhället ser ut idag. Några händelser under 1800-talet och början av 1900-talet har varit särskilt viktiga. De lade grunden till ett modernt och demokratiskt Sverige.

Regeringsformen 1809

Sverige har haft skrivna lagar sedan 1300-talet. Grundlagen som är utgångspunkten för Sveriges demokrati heter Regeringsformen. Regeringsformen från 1809 hade stor betydelse för demokratins utveckling. Den bestämde att kungen inte längre ensam fick ha makten utan den delades istället i fyra delar:

- Den styrande (verkställande) makten låg hos kungen.

- Makten över de inbetalade skatterna låg hos riksdagen.
- Makten att skapa lagar var delad mellan kung och riksdag.
- Makten att döma låg hos domstolarna.

Trots att makten enligt den nya lagen var delad fanns det ännu inte någon utvecklad demokrati i Sverige. Däremot öppnade de nya lagarna upp för en fortsatt demokratisk utveckling.

Tryckfrihet, yttrandefrihet och religionsfrihet

Regeringsformen från 1809 förstärkte också en rad grundläggande medborgerliga fri- och rättigheter. Bland annat fick Sverige redan 1766 en lag om tryck- och yttrandefrihet, som sa att alla har rätt att föra fram sina tankar, åsikter och känslor i tal och skrift. Regeringsformen från 1809 bestämde också att alla medborgare hade rätt att själva välja vilken religion de ville tillhöra.

Allmän folkskola

År 1842 infördes allmän folkskola i Sverige. Det betydde att alla barn måste gå i skolan. Många fler människor lärde sig läsa och skriva. Det var en viktig förutsättning för den demokratiska utvecklingen i Sverige.

Folkrörelser och föreningsfrihet

Folkrörelser som exempelvis nykterhetsrörelsen, frikyrkor, kvinnorrörelsen, arbetarrörelsen och politiska partier växte fram i Sverige under slutet av 1800-talet. Detta var viktigt för demokratin. Genom att organisera sig i grupper kunde människor lättare föra fram vad de ville förändra i samhället. Folkrörelserna lärde människor att organisera sig, hur möten går till och vad som krävs för att genomdriva en förändring. Olika organisationer arbetade för olika frågor. Arbetarrörelsen framförde till exempel krav på bättre arbetsvillkor och rösträtt oavsett kön och inkomst.

År 1909 fick majoriteten av män i Sverige rösträtt. 1919 beslutades att kvinnor hade rätt att rösta i bland annat kommunala val. Från år 1921 fick alla myndiga personer, kvinnor och män, rätt att rösta i alla allmänna val i Sverige.

Det demokratiska systemet i Sverige

Sverige är en representativ demokrati och styrs utifrån demokratisk struktur på olika nivåer i samhället. Sverige är också en monarki. Det betyder att vi har en kung eller drottning som är statschef för landet. Däremot har statschefen ingen politisk makt utan enbart ceremoniella uppgifter. Det är de demokratiskt valda politikerna som styr landet.

Regeringsformen, som är den grundlag som bestämmer hur Sverige styrs, inleds med meningen "All offentlig makt i Sverige utgår från folket". Det innebär att alla beslut som fattas på olika nivåer i samhället ska grunda sig i åsikter och intressen hos invånarna i Sverige.

I Sverige fattas beslut på tre olika politiska nivåer. De nivåer som finns är kommunerna, landstingen/regionerna

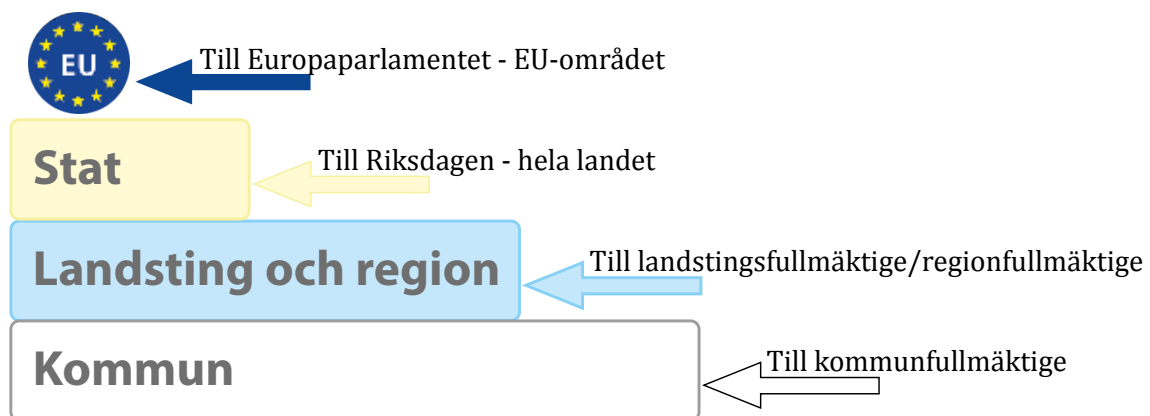

Västra riksdagshuset speglas i Strömmen med vy från väster.

Foto: Melker Dahlstrandt

och staten. I och med att Sverige är med i den Europeiska unionen (EU) finns det också en beslutsnivå över staten. EU är en europeisk sammanslutning av idag 28 länder. På alla nivåer finns det politiker som invånarna har röstat fram i allmänna val. Dessa politiker kallas också för ledamöter. Politikerna sitter i de beslutsfattande församlingar de är valda till: kommunfullmäktige, landstings-/regionfullmäktige, riksdagen och Europaparlamentet.

I en demokrati är det viktigt att det finns inbyggda kontroller för att undvika korrupktion och maktmissbruk. Ett sätt kan vara att dela upp makten mellan olika aktörer, som på olika sätt kan kontrollera varandra. I det demokratiska systemet i Sverige finns det flera exempel på detta. Ett exempel är att kommuner och landsting har självstyre vilket är ett sätt att motverka att Sverige blir för centralstyrt och att det bara är staten som bestämmer. Ett ytterligare exempel är att den statliga makten är uppdelad mellan riksdag som stiftar lagar, regeringen som genomför lagarna och domstolarna som dömer utifrån lagarna. Riksdagen har också uppgiften att granska och kontrollera regeringen. Om regeringen missköter sig kan riksdagen tvinga regeringen att avgå. Grundlagarna ger medierna och invånarna möjlighet att få insyn i hur Sverige styrs. Allt detta bidrar till att Sverige inte drabbas så mycket av korrupktion och maktmissbruk som många andra länder.

Staten

Staten utgörs av riksdag, regering och cirka 350 statliga verk, bolag, nämnder och myndigheter (de statliga myndigheterna). Riksdagen fattar beslut om vad som ska göras i samhället, regeringen verkställer och genomför sedan

besluten med hjälp av Regeringskansliet och de statliga myndigheterna.

Sveriges riksdag

Sveriges riksdag är Sveriges parlament som stiftar lagar. Det är den högsta beslutande församlingen i landet. Riksdagen består av de politiska representanter som invånarna i Sverige har valt på riksnivå. Den politiska makten är starkt kopplad till de politiska partierna, eftersom riksdagens ledamöter väljs som representanter för politiska partier. Riksdagen består av 349 ledamöter som väljs vart fjärde år. Riksdagens viktigaste uppgifter är:

- Att stifta nya lagar och upphäva gamla
- Att fastställa statsbudgeten, det vill säga bestämma statens årliga inkomster (skatter och avgifter) och utgifter
- Att kontrollera hur regeringen och myndigheterna sköter sitt arbete
- Att utse en statsminister som i sin tur bildar regering

Sveriges regering

Regeringen har den verkställande makten. Detta innebär ansvar för det dagliga arbetet med att styra landet. Det innebär till exempel att presentera ett förslag till statens budget och ge riktlinjer om hur statens pengar ska användas, leda försvarsmakten och tillsammans med riksdagen ansvara för utrikespolitiken. Till sin hjälp i arbetet har regeringen Regeringskansliet där det arbetar många tjänstepersoner.

Det är vanligtvis det största politiska partiet eller flera samarbetande partier i riksdagen som bildar regering. Den som av riksdagen utses till statsminister väljer vilka ministrar som ska ansvara för olika politiska områden. Varje minister i regeringen arbetar på ett departement. Departement är olika avdelningar med ansvar för olika områden. Utbildningsdepartementet arbetar till exempel med frågor som rör skola och utbildning och Kulturdepartementet arbetar bland annat med kulturfrågor.

De statliga myndigheterna

De statliga myndigheterna består av regeringen, domstolarna och förvaltningsmyndigheterna. Exempel på statliga myndigheter är Arbetsförmedlingen,

Försäkringskassan och Trafikverket. Regeringen får inte styra hur en myndighet ska använda en lag eller besluta i ett ärende som rör myndighetens arbete. Myndigheterna är självständiga men de ska arbeta enligt lagarna och de riktlinjer och regler som regeringen bestämmer. I många andra länder är det vanligt att en politiker som är minister har makt att genom beslut direkt ingripa i myndigheternas löpande arbete. I Sverige saknas sådana möjligheter. Det finns lagar som förhindrar det som kallas ministerstyre.

Mer information om hur Sverige styrs finner du på Regeringens webbsida: www.regeringen.se

Rättsväsendet

I rättsväsendet ingår vanligtvis de myndigheter som ansvarar för rättssäkerhet och rättstrygghet. Domstolarna är grunden i rättsväsendet. Till rättsväsendet räknar man också de brottsförebyggande och utredande myndigheterna, till exempel Polisen och Brottsoffermyndigheten.

Sveriges Domstolar består av ett 80-tal olika myndigheter och nämnder. I Sverige finns det tre typer av domstolar: allmänna domstolar, förvaltningsdomstolar och specialdomstolar. Domstolarna kan fastställa straff och lösa tvister. De allmänna domstolarna består av tingsrätt, hovrätt och Högsta domstolen. De allmänna domstolarna handlägger bland annat brottmål, familjerelaterade mål och mål mellan företag eller enskilda individer. Förvaltningsdomstolarna

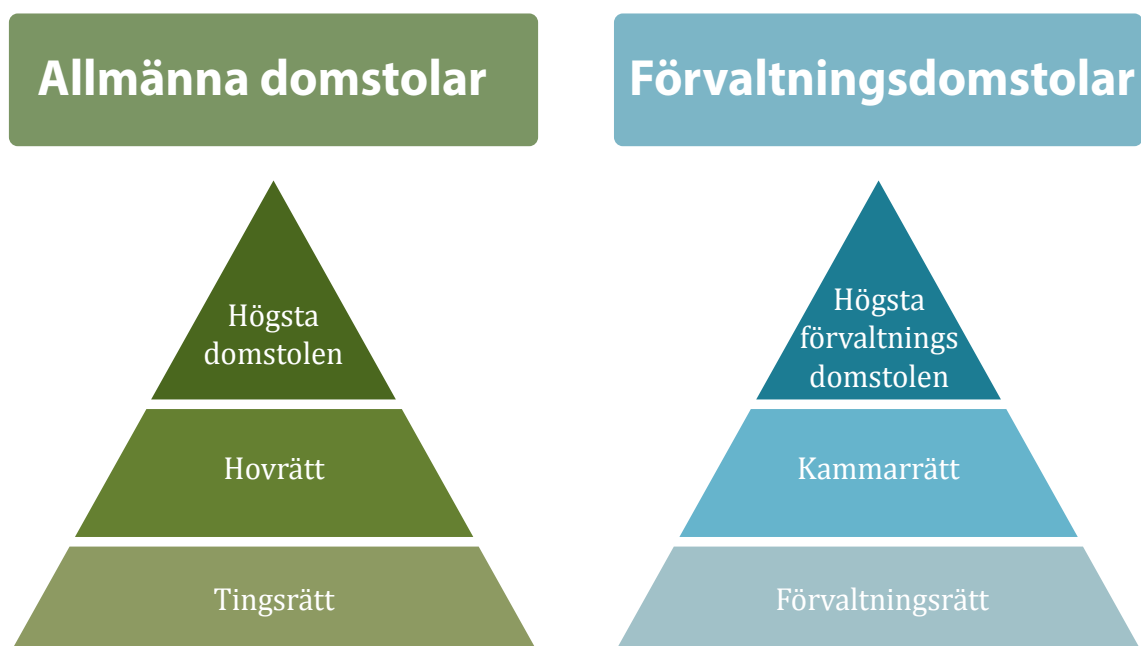

Foto: Patrik Svedberg (www.domstol.se)

består av förvaltningsrätt, kammarrätt och Högsta förvaltningsdomstolen. Förvaltningsdomstolarna avgör tvister, främst mellan enskilda och myndigheter. Det kan gälla skattemål, utlännings- och medborgarskapsmål (migrationsdomstolarna), tvister med Försäkringskassan eller kommunen.

Specialdomstolarna avgör tvister inom olika specialområden, som till exempel arbetsrätt eller konsumentfrågor.

Mer information om vilka områden som de olika domstolarna ansvarar för finns på webbsidan för Sveriges domstolar: **www.domstol.se**

Att få sin sak prövad av en opartisk och självständig domstol är en grundläggande rättighet för alla som bor i Sverige. Enligt svensk grundlag styrs domstolarnas arbete av lagarna, men de är i övrigt självständiga. Varken riksdagsledamöter eller ministrar får påverka domstolarnas beslut.

Rättssäkerhet innebär att alla människor ska vara lika inför lagen. En person ska betraktas som oskyldig tills hen dömts av en domstol. Rättssäkerheten är en viktig del av demokratin och handlar om det juridiska förhållandet mellan den enskilda personen och staten. Syftet är att alla ska vara skyddade från övergrepp från andra invånare, myndighetspersoner och samhälle och att alla ska vara garanterade sina fri- och rättigheter. Lagarna ska vara tydliga: det ska klart framgå vad som är lagligt respektive olagligt. En person som begår ett brott ska kunna förstå vilka konsekvenser detta får för hen.

Den som anser att en myndighet, exempelvis Försäkringskassan eller en kommun, har fattat ett felaktigt beslut kan överklaga detta. Den myndighet som har fattat beslutet ska tala om hur man gör en överklagan. Den informationen brukar stå sist i den text där beslutet meddelas.

Kommuner

Alla invånare i Sverige bor i en kommun. Landet har 290 kommuner, alla med ett eget styre. Kommunerna är på många sätt självstyrande. En kommun leds av det folkvalda kommunfullmäktige och av styrelser och nämnder som utses av kommunfullmäktige. I kommunallagen står vad landsting/regioner och kommuner har ansvar för och skyldighet att göra. De tre största kommunerna är Stockholm, Göteborg och Malmö. Det finns många kommuner med över 100 000 invånare. Kommuner kan också kallas städer.

Kommunerna ansvarar bland annat för att det finns skolor, förskolor och bibliotek, hemtjänst för äldre och försörjningsstöd till dem som behöver. De ska också se till att det finns brandkår och renhållning, de ska planera för gator, bostäder, vatten och elektricitet. Kommunerna måste ha pengar för att kunna driva alla verksamheter. Kommunen får inkomst genom kommunalskatter, avgifter och bidrag från staten. De invånare som har en inkomst betalar skatt i den kommun där de är folkbokförda. Hur mycket skatt en invånare betalar beror på vilken kommun man bor i och vilken inkomst man har.

Landsting, region och län

I Sverige finns 21 län. I varje län finns det ett antal kommuner. Varje län har en egen länsstyrelse. Regeringen utser landshövdingar som leder länsstyrelserna. Länsstyrelserna är regeringens företrädare i länen. Deras viktigaste uppgift är att uppnå de mål som riksdag och regering bestämt, samtidigt som de tar hänsyn till länets egna förutsättningar.

I Sverige finns också landsting (vissa landsting kallas för regioner). Landstinget är en politisk organisation som täcker samma geografiska yta som länet. Landstingen har rätt att kräva skatt och ansvarar för vissa samhällsuppgifter, i första hand hälso- och sjukvård. De har även hand om kulturfrågor,

lokaltrafik och regionplanering. Det finns idag 20 landsting och regioner i Sverige. Regionerna och landstingen leds av en folkvald församling, regionfullmäktige respektive landstingsfullmäktige. Man kan till exempel säga att Västra Götalandsregionen formellt är Västra Götalands läns landsting.

Europaparlamentet i Bryssel.

Foto: www.europaparlamentet.se

EU

EU är ett ekonomiskt och politiskt partnerskap mellan ett antal europeiska länder. EU bildades efter andra världskriget som ett ekonomiskt och politiskt samarbete mellan Belgien, Frankrike, Italien, Luxemburg, Nederländerna och dåvarande Västtyskland. Syftet var att samarbeta ekonomiskt och politiskt för att undvika fler världskrig, bevara freden och öka handeln inom Europa. En av grundtankarna var att länder som handlar med varandra blir ekonomiskt beroende av varandra och därmed undviker konflikter. Man kan säga att varje medlemsstat har valt att lämna över en del av sin egen makt till EU för att tillsammans få ett större inflytande i världen.

Sverige blev medlemsland i EU 1995. EU har idag 28 medlemsländer som samarbetar kring bland annat fri rörlighet för varor, tjänster, kapital och människor, miljöskydd och säkerhets- och försvarsfrågor. Flera av medlemsländerna har infört den gemensamma valutan euro, dock inte Sverige.

EU har tre viktiga institutioner som tillsammans stiftar lagar: Europeiska kommissionen, Europaparlamentet och Ministerrådet som också kallas Europeiska unionens råd. Alla tre finns i Belgiens huvudstad Bryssel, i den franska staden Strasbourg och i landet Luxemburg. De 28 medlemsländerna samarbetar på tre olika sätt:

- **Överstatlig nivå**
Beslut som alla medlemsländer måste följa. Hit räknas de lagar som EU stiftar. EU:s lagstiftning står över ett medlemslands egna lagar. Många lagar som beslutas ska göra det lättare att göra affärer, resa och arbeta inom EU. Det finns en egen domstol för EU-lagstiftningen. Den heter EU-domstolen och ligger i Luxemburg.
- **Mellanstatlig nivå**
Frivilligt samarbete mellan de 28 medlemsländerna, utan lagstiftning. När EU till exempel beslutar om utrikespolitik och militära insatser görs det på mellanstatlig nivå.
- **Nationell nivå**
Varje medlemsland har rätt att bestämma över sig självt. Men alla lagar och bestämmelser som länderna beslutar ska gälla måste stämma med vad som sägs i de lagar och bestämmelser som finns på den överstatliga nivån.

Makten är delad på många

Även om den formella politiska makten är fördelad på olika nivåer: kommun, landsting och region, stat och EU, finns det fler maktcentrum i samhället med betydelse för det demokratiska systemet. Såväl massmedier som marknaden och det civila samhället är viktiga aktörer och arenor i ett demokratiskt samhälle.

Massmedier (tidningar, radio, tv och internet) är obundna i förhållande till statsmakten. Det innebär att de kan informera fritt om och granska politiker och andra personer med makt i samhället. Massmedierna har också en viktig uppgift när det gäller att skapa debatt i aktuella samhällsfrågor.

Sveriges Radio (SR) och Sveriges Television (SVT), ägs av stiftelser som är fristående från staten. Verksamheten betalas genom att hushållen betalar en tv- och radioavgift, så kallad tv-licens. Kanalerna finansieras alltså inte genom reklam eller statsbidrag och kallas därför public service.

Deras uppdrag är att arbeta opartiskt och på demokratisk grund. Det finns också flera reklamfinansierade TV- och radiokanaler i Sverige som granskar makthavare, till exempel TV4.

Marknaden består av kapitalägda företag och konsumenter som tillsammans påverkar landets ekonomi och arbetsmarknad. Den ekonomiska utvecklingen i näringslivet påverkar statens skatteinkomster.

Det civila samhället är en benämning på den del av samhället där människor hjälper varandra utan direkt inblandning av staten. Det civila samhället har inte heller pengar som främsta drivkraft, som till exempel ett företag har. Civilsamhället kallas också ibland för den ideella sektorn, frivilligsektorn eller den civila sektorn. Exempel på aktörer i det civila samhället är välgörenhetsorganisationer, idrottsföreningar och politiska partier som inte är direkt finansierade av staten eller finns till för att tjäna pengar.

Folkrörelser i Sverige som arbetarrörelsen, miljörorelsen eller nykterhetsrörelsen är exempel på hur det civila samhället kan vara en maktfaktor i samhället, där varken stat eller marknad är de drivande krafterna. Det civila samhället är en viktig del i ett demokratiskt samhälle där det finns många sätt där du som invånare kan vara med och påverka samhället.

I de demokratiska rättigheterna med bland annat tryck- och yttrandefriheten och föreningsfriheten finns en indirekt uppmaning till invånarna att delta i det politiska livet. Människor kan vara delaktiga i politiken på olika sätt, till exempel genom att engagera sig i ett politiskt parti, en organisation eller en förening för att driva olika frågor. Människor kan kontakta olika medier för att berätta om sådant de tycker är viktigt. Du har rätt att vara anonym om du kontaktar en journalist. Människor kan också kontakta politiker i den kommun man bor och lämna förslag eller synpunkter på fattade beslut.

Sveriges fyra grundlagar

För att en demokrati ska fungera behövs lagar och regler. Grundlagarna är de viktigaste lagarna i Sverige. Grundlagarna ligger till grund för andra lagar och skapar ramverket för hur Sverige skall styras. De skyddar

demokratien och står över alla andra lagar. Med det menas att innehållet i landets övriga lagar inte får strida mot det som står i grundlagarna.

För att garantera detta ramverk så att ingen skall kunna göra en "statskupp" efter ett val, kan lagarna inte ändras hur som helst. För att ändra en grundlag krävs normalt att riksdagen fattar samma beslut två gånger. Det måste också hållas ett allmänt val mellan dessa båda beslut. Regeln är också till för att staten inte skall fatta alltför snabba beslut. Den extra betänketiden ger möjligheter för alla att noga överväga lagändringen. Grundlagarna skyddar vår demokrati. Det finns fyra grundlagar i Sverige:

- **Regeringsformen (RF)** som handlar om hur Sverige ska styras. Dagens regeringsform är från 1974. Här finns regler för hur regeringen ska arbeta och hur valen till riksdagen ska gå till. Regeringsformen innehåller också lagar om de grundläggande fri- och rättigheterna. Till exempel står det i regeringsformen om allas rätt till föreningsfrihet och religionsfrihet.
- **Successionsordningen (SO)** som handlar om vem som får bli kung eller drottning i Sverige.
- **Tryckfrihetsförordningen (TF)** som handlar om vad man får skriva i tidningar och i böcker. I Sverige får man skriva vad man vill så länge det inte är en brottslig text.
- **Yttrandefrihetsgrundlagen (YGL)** som handlar om vad man får säga i radio, tv, film och på internet. I Sverige får man säga vad man vill med vissa undantag. Exempelvis får man inte säga saker som är kränkande för andra. Det kan handla om vad man säger om en individ eller en grupp.

Politiska idéer och partier

När du röstar väljer du ett politiskt parti som du vill stödja. Ett politiskt parti är en organisation med medlemmar som har liknande idéer och som vill påverka i ett land. Varje parti har ett politiskt program som visar vilka tankar partiet har om hur samhället ska utvecklas. Flera av de politiska partier som finns idag bygger på idéer som växte fram under 1800-talet.

Liberalismen

Det latinska ordet *liber* betyder fri. De första liberalerna (på 1700-talet) ville bland annat skydda människors rättigheter

och friheter. De ville till exempel skydda yttrande- och tryckfriheten så att alla kunde berätta om sina idéer och åsikter i tal och skrift.

Liberalerna ville också ta bort avgifter och tullar när man köpte och sålde saker. På så sätt skulle handeln öka mellan länder. Detta skulle vara bra för ekonomin och minska risken för krig.

Konservatismen

Ordet konservativ kommer från latinets *conservare* som betyder bevara eller ha kvar. De första konservativa (på 1700-talet) ville skydda det egna landets historia, traditioner och religion. De ville ha kvar makten hos kungen, kyrkan och adeln i samhället. Betydelsefulla idéer inom konservatismen är att motverka snabba förändringar i samhället och bevara traditioner utifrån familj och religiösa församlingar.

Socialismen

Ordet socialism kommer från latinets *socius* som betyder kamrat. De första socialisterna (på 1800-talet) ville skydda arbetarklassens rättigheter. De ville inte att fabriker och andra företag skulle ägas privat. De ville istället att människorna tillsammans skulle äga dessa. Betydelsefulla idéer inom socialismen är till exempel att det ska vara största möjliga jämlikhet mellan individer och olika samhällsgrupper.

Andra politiska ideologier

Nya ideologier växte fram under 1900-talet. Deras idéer har påverkat hela världen på olika sätt.

Feminism har funnits länge men blev starkare under 1900-talet. Feminister tycker det är fel att män har mer makt i samhället än kvinnor. De fokuserar på att stärka kvinnors politiska, ekonomiska och sociala rättigheter.

Ekologism är idéer som handlar om att se människan som en del av naturen. Politisk ekologism handlar om en vilja att arbeta för en bra miljö och en ekologiskt hållbar utveckling.

Nationalism är idéer som handlar om gemenskapen inom nationen. Nationalister vill bevara den egna nationen, kulturen och historien. Nationalister är kritiska till att kulturer blandas.

Fascism och nazism har funnits sedan början av 1900-talet och argumenterar för att en stark elit och inte demokratiskt valda politiker ska styra samhället. Både fascismen och nazismen är nationalistiska ideologier som tycker att den egna kulturen är mer värd än andra kulturer. Nazismen var stark i Tyskland på 1930-talet när Adolf Hitler styrde landet. Nazisterna startade Andra världskriget och dödade många miljoner judar, romer, personer med funktionsnedsättningar samt och andra människor som var motståndare till nazismens politik.

Politiska partier

De politiska partierna har en viktig demokratisk roll och ger väljarna alternativ att rösta på vid allmänna val och möjligheter att påverka, delta och ta ansvar. Politiska partier kan få ekonomiskt stöd så att de kan arbeta långsiktigt utan att vara beroende av olika bidragsgivare. Partier kan söka ekonomiskt stöd från Partibidragsnämnden. Stödet ges till allmän verksamhet i partier både i och utanför riksdagen. Valresultatet påverkar hur mycket pengar partierna får.

De partier som finns i riksdagen under mandatperioden 2014–2018 är Centerpartiet (C), Liberalerna (L), Kristdemokraterna (KD), Miljöpartiet (MP), Moderaterna (M), Socialdemokraterna (S), Sverigedemokraterna (SD) och Vänsterpartiet (V). Efter valet i september 2014 har Socialdemokraterna och Miljöpartiet bildat regering. Statsminister är socialdemokraten Stefan Löfven (S).

Några partier har bildat ett politiskt samarbete som kallas Alliansen. De partier som är med där är Moderaterna, Centerpartiet, Liberalerna och Kristdemokraterna. Det var dessa fyra partier som tillsammans utgjorde regeringen under åren 2006–2014.

Det svenska valsystemet

Grunden till ett demokratiskt samhälle är att vi kan välja vilka personer som ska representera oss i allmänna val. Valen är mycket viktiga eftersom det framförallt är genom valen som invånarna kan påverka den politik som förs.

Val och valdeltagande

Att många röstar i valen tyder på att många människor litar på politikerna och det demokratiska systemet. Om riksdag, region/landsting- och kommunfullmäktige ska anses representera folket i sin helhet måste tillräckligt många av de som har rätt att rösta delta i de allmänna valen. I Sverige röstade nästan 86 procent av befolkningen i valet till riksdagen 2014. I valen till landsting/regioner och kommun var det något lägre valdeltagande. När du röstar ökar chansen att någon som tycker som du är med och bestämmer i samhället.

Bild från vallokal där människor röstar.

Foto: Johnér

Det finns stora skillnader i valdeltagandet mellan olika grupper av människor. Personer med låg inkomst och utbildning röstar mer sällan än de som har hög inkomst och hög utbildning. Det är färre unga personer som röstar än äldre. Valdeltagandet är också lägre bland utrikes födda. Intresset för att rösta ökar ofta ju längre tid en person har varit bosatt i Sverige.

Allmänna val

Det finns fyra typer av allmänna val:

- Till riksdagen
- Till landstings-/regionfullmäktige
- Till kommunfullmäktige
- Till Europaparlamentet

Väljarna röstar på ett parti och kan samtidigt rösta på en av de personer (kandidater) som finns med på valsedeln (personröstning). Man kan självklart rösta på olika partier i de olika valen.

Valsystemet i Sverige är proportionellt. Det innebär att partierna får representanter i den valda församlingen i proportion till hur många röster de får.

Allmänna val till riksdagen, landstingsfullmäktige och kommunfullmäktige hålls vart fjärde år i september. Dessa val hålls alla på samma dag. Till Europaparlamentet hålls val vart femte år, vanligen i juni.

Folkomröstning

En folkomröstning ger politikerna på nationell, regional eller lokal nivå en möjlighet att ta reda på vad invånarna tycker i en politisk fråga. I Sverige finns två slags folkomröstningar som gäller hela landet: rådgivande folkomröstningar och folkomröstningar i en grundlagsfråga. En rådgivande folkomröstning är inte bindande. Politikerna kan alltså fatta beslut som går emot resultatet i omröstningen. En folkomröstning i en grundlagsfråga hålls i samband med ett riksdagsval och är alltid bindande. Denna typ av folkomröstning har dock aldrig hållits i Sverige.

Sverige genomförde den senaste nationella folkomröstningen 2003. Då handlade det om ifall Sverige skulle byta den svenska kronan till euro. Svenska folket

röstade nej. På lokal nivå hålls det i princip folkomröstningar i någon eller några kommuner varje år. En rådgivande folkomröstning ska hållas i en fråga om minst tio procent av de röstberättigade begär det (det kallas folkiniciativ). Folkomröstningen genomförs inte om två tredjedelar av ledamöterna i kommun/-landstings-/regionfullmäktige motsätter sig förslaget.

Rösträtt

Du har rätt att rösta i riksdagsvalet om du är svensk medborgare och har fyllt 18 år.

Du har rätt att rösta till Europaparlamentet om du har fyllt 18 år och är medborgare i ett EU-land.

Du har rätt att rösta i kommun- och landstingsval om du är 18 år och har varit folkbokförd i Sverige i minst 3 år. Du behöver inte vara svensk medborgare för att rösta i kommun- och landstings-/regionval.

Före valet skickar Valmyndigheten ut ett röstkort till alla som får rösta. Röstkortet skickas till den adress du är folkbokförd på. Du måste ha med dig legitimation för att få rösta.

Foto: Marcus Lundstedt, Johnér

Om du har rätt att rösta kan du också bli vald till ett politiskt uppdrag. Det betyder att du kan väljas in som ledamot i riksdagen, landstings-/regionfullmäktige eller kommunfullmäktige.

När du röstar väljer du vilket parti du vill stödja. Du kan också sätta ett kryss vid namnet på den person som du vill stödja. Det kallas att personrösta.

I Sverige råder valhemlighet. Det innebär att du inte behöver berätta vilket parti du har röstat på. De som arbetar med val och tar emot din röst kan inte ta reda på vilket parti du röstat på.

Spärrar för små partier

För att ett parti ska komma in i riksdagen måste partiet få minst fyra procent av väljarnas röster i hela landet eller tolv procent av rösterna i en valkrets. För att ett parti ska komma in i landstinget eller regionen måste partiet få minst tre procent av rösterna. För Europaparlamentsvalet gäller samma spärr som vid riksdagsvalet, alltså fyra procent. Spärrar för små partier införs från och med valet 2018 vid val till kommunfullmäktige. Spärren är två eller tre procent beroende på antal valkretsar i kommunen.

Det finns många partier i Sverige som inte har plats i riksdagen men som har ledamöter i kommuner och landsting/regioner.

Demokrati mellan valen och i vardagen

Det är viktigt att var och en kan göra sin röst hörd på fler sätt än genom att rösta i de allmänna valen. Invånarna måste ha goda förutsättningar för att ha insyn i, delta i, och påverka politiska beslutsprocesser även mellan valen när de så önskar. Detta kan man göra genom att till exempel kontakta en politiker, skriva på en namninsamling eller demonstrera.

Det är också viktigt att kunna påverka beslut som rör dig själv eller din vardag. De senaste årtiondena har många i Sverige försökt att öka deltagandet och medbestämmandet i arbetslivet, i skolan, i familjen, i föreningarna och i bostadsområdena.

Att öka möjligheterna till inflytande i arbetslivet betyder att företag och organisationer försöker få de anställda att vara delaktiga på jobbet. Alla ska få samma chans att kunna påverka sitt arbete. Men det är fortfarande chefen som tar de avgörande besluten.

Att öka delaktigheten och medbestämmandet i skolan betyder att man försöker att lära barnen att tänka kritiskt och ta eget ansvar. Läraren bestämmer inte allt. Eleverna kan vara med och planera utbildningen.

Att öka medbestämmandet inom familjen kan betyda att man vill göra barnen till självständiga och trygga människor. Många föräldrar planerar med sina barn och låter dem vara med vid beslut i familjen.

Många föreningar i Sverige har länge haft demokratiska arbetsformer. De har till exempel regler kring hur möten och val till styrelsen ska gå till. Det är viktigt att alla medlemmar kan rösta. Varje medlems röst är lika mycket värd.

Delaktighet och medbestämmande i bostadsområden betyder att de som bor i området kan vara med och bestämma. De kan till exempel vara med och bestämma om sådant man använder tillsammans i huset.

Diskussionsfrågor kapitel 6

Vad betyder demokrati för dig?

Hur märker du av demokrati i ditt liv?

Hur kan korruption motverkas i ett demokratiskt samhälle?

Vad betyder det för ett samhälle att det finns yttrandefrihet?

På vilket sätt kan yttrandefriheten missbrukas?

Varför är det viktigt att få säga sin åsikt i en demokrati?

Vilka politiska idéer tycker du ska styra samhället?

På vilket sätt är valdeltagande en demokratifråga?

Varför är det viktigt att rösta i allmänna val?

Hur kan du använda dina demokratiska rättigheter i din vardag?

Vad skulle du vilja förändra i samhället?

På vilka sätt är Sverige ett demokratiskt land?